

Socialutskottets yttrande 2020/21:SoU5y

Förslag till ändring i statens budget för 2021 – Resurser till ökad personalkontinuitet och medicinsk kompetens inom äldreomsorgen samt fler boenden för äldre

Till finansutskottet

Finansutskottet har beslutat att ge socialutskottet tillfälle att yttra sig över ett förslag till utskottsinitiativ om ändring i statens budget för 2021.

Socialutskottet begränsar sitt yttrande till de delar som rör anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet inom utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg och föreslår att finansutskottet tar ett utskottsinitiativ i enlighet med förslaget i dessa delar.

Utskottets överväganden

Förslaget till ändring i statens budget för 2021 – Resurser till ökad personalkontinuitet och medicinsk kompetens inom äldreomsorgen samt fler boenden för äldre

Förslaget till utskottsinitiativ

Ledamöterna i finansutskottet från Moderaterna, Vänsterpartiet och Kristdemokraterna lämnade den 25 februari 2021 ett förslag till utskottsinitiativ om ändring i statens budget för 2021. Utskottsinitiativet innehåller förslag till ändrade ramar för utgiftsområdena 9 Hälsovård, sjukvård och omsorg, 15 Studiestöd och 16 Utbildning och universitetsforskning för budgetåret 2021 samt ett ändrat beställningsbemyndigande för anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet.

Inom utgiftsområde 9 föreslås att anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet ökas med totalt 4 322 100 000 kronor för 2021.

I förslaget avsätts medel i syfte att minska antalet timanställningar och för att öka personalkontinuitet inom äldreomsorgen. Enligt förslaget bör 2 000 000 000 kronor avsättas för 2021 för detta ändamål. Stödet ska vara prestationsbaserat. Resurserna ska fördelas till kommunerna enligt med en modell som redovisas i förslaget till utskottsinitiativ.

Vidare avsätts medel för ökad medicinsk kompetens inom äldreomsorgen. Enligt förslaget bör 1 300 000 000 kronor avsättas för 2021 för att öka läkar- och sjuksköterskekompetensen inom äldreomsorgen. För att göra det möjligt för fler undersköterskor att utbilda sig till specialistundersköterskor föreslås att totalt 50 000 000 kronor avsätts, varav 22 100 000 kronor avsätts för kommunernas lönekostnader inom utgiftsområde 9 inom anslaget 4:5.

Slutligen avsätts medel för att öka möjligheterna till trygga boenden för äldre. Enligt förslaget bör 1 000 000 000 kronor avsättas för 2021 till investeringsstöd för att stimulera ombyggnation och nybyggnation av särskilt boende samt bostäder på den ordinarie bostadsmarknaden som riktar sig till personer över 65 år. Beställningsbemyndigandet bör enligt förslaget utökas proportionerligt för att ökade ekonomiska åtaganden inom anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet ska kunna ingås, samtidigt som tidigare åtaganden uppfylls.

Förslaget förväntas öka utgifterna i statens budget, försvaga det finansiella sparandet och öka det statliga lånebehovet med ca 4 300 000 000 kronor. Detta anses vara motiverat på grund av den krissituation som Sverige befinner sig i.

Kompletterande information

Budgetpropositionen för 2021

Regeringen beslutade i maj 2020 om att ett äldreomsorgslyft ska genomföras. Syftet är att stärka kompetensen inom kommunalt finansierad vård och omsorg om äldre genom att ge ny och befintlig personal möjlighet att genomgå utbildning till vårdbiträde eller undersköterska på betald arbetstid. Staten kommer att finansiera kostnaden för den tid den anställda är frånvarande på grund av studier. I budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 utg.omr. 9) föreslog regeringen att anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet för 2021 skulle öka med 3 394 000 000 kronor 2021 för detta ändamål.

Vidare föreslog regeringen ett riktat långsiktigt resurstillskott till kommunerna på 4 000 000 000 kronor från 2021 och framåt. I budgetpropositionen avsattes även 195 000 000 kronor till en återhämtningsbonus inom äldreomsorgen. Syftet med denna är att förbättra arbetssituationen för de anställda.

Regeringen föreslog att sammanlagt 9 008 490 000 kronor skulle anvisas till anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet för 2021.

Regeringen föreslog även att riksdagen bemyndigar regeringen att under 2021 för anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet ingå ekonomiska åtaganden som inklusive tidigare åtaganden medför behov av framtida anslag på högst 1 008 000 000 kronor 2022–2023.

I december 2020 ställde sig socialutskottet bakom regeringens förslag (bet. 2020/21:SoU1). Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2020/21:156, prot. 2020/21:56).

Socialutskottet har gått igenom regeringens resultatredovisning för området omsorg om äldre inom utgiftsområde 9 i budgetpropositionerna för 2020 och 2021 (bet. 2019/20:SoU1 och bet. 2020/21:SoU1). Utskottet har bl.a. betonat att det är angeläget att användningen av statliga medel följs upp löpande kopplat till resultatet.

Delbetänkande om äldreomsorgen under pandemin

Coronakommissionen överlämnade delbetänkandet Äldreomsorgen under pandemin (SOU 2020:80) den 15 december 2020. Kommissionen gör följande övergripande bedömning:

- Den allmänna smittspridningen i samhället är högst sannolikt den enskilt viktigaste faktorn bakom den stora smittspridningen i äldreboendena.
- När pandemin slog till stod den svenska äldreomsorgen oförberedd. Äldreomsorgens institutionella struktur var inte rustad för en pandemi och anställda i äldreomsorgen lämnades i stor utsträckning ensamma att hantera denna krissituation.
- De åtgärder som regeringen och statliga myndigheter satte in för att minska riskerna för smittspridning i äldreomsorgen var sena och i flera avseenden även otillräckliga.

Kommissionen gör bedömningen att äldreomsorgen har strukturella och sedan länge välkända problem som måste åtgärdas (s. 250). Kommissionen framhåller ett behov av högre bemanning, ökad kompetens och rimliga arbetsförhållanden och anför bl.a. följande:

- Arbetsgivarna i äldreomsorgen måste förbättra anställningstryggheten och personalkontinuiteten samt kraftigt minska andelen personal med timanställning.
- Den medicinska kompetensen inom äldreomsorgen bör förstärkas genom exempelvis krav på minimiutbildningar för olika yrkeskategorier. Behovet av statliga utbildningssatsningar behöver övervägas i samband med det.
- Sjuksköterskekompetens bör som huvudregel finnas på plats på varje särskilt boende dygnet runt under veckans alla dagar.

Enligt uppgift från Regeringskansliet bereds ärendet.

En äldreomsorgslag

I december 2020 tillsatte regeringen en särskild utredare med uppdrag att föreslå en äldreomsorgslag (dir. 2020:142). Enligt direktivet behöver begreppet äldreomsorg definieras och verksamheten ges ett tydligare uppdrag och innehåll. Utredaren ska vidare överväga och lämna förslag på hur medicinsk kompetens kan stärkas i verksamheten och – om det behövs – inom den kommunala ledningen. Målet är att få till stånd långsiktiga förutsättningar för äldreomsorgen, tydliggöra äldreomsorgens uppdrag och innehåll samt säkerställa tillgången till god hälso- och sjukvård och medicinsk kompetens inom äldreomsorgen.

Utredaren ska bl.a.

- föreslå en äldreomsorgslag som kompletterar socialtjänstlagen med särskilda bestämmelser om vård och omsorg om äldre och som bl.a. innehåller bestämmelser om en nationell omsorgsplan
- överväga och vid behov lämna förslag som stärker tillgången till medicinsk kompetens inom äldreomsorgen.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2022.

Uppföljning och utvärdering av ekonomiskt stöd till äldreomsorgen

Den 23 februari 2021 föreslog socialutskottet ett tillkännagivande till regeringen om uppföljning och utvärdering av ekonomiskt stöd till äldreomsorgen (bet. 2020/21:SoU28). I sitt ställningstagande anförde socialutskottet bl.a. att det är mycket viktigt att säkerställa att medel som är avsedda för äldreomsorgen går till den verksamheten. Med stöd av sin initiativrätt enligt 9 kap. 16 § riksdagsordningen föreslog utskottet därför ett tillkännagivande om att regeringen ska göra en noggrann uppföljning och utvärdering av Äldreomsorgslyftet samt det årliga resurstillskott på 4 000 000 000 kronor som kommunerna kommer att tilldelas fr.o.m. 2021 för

att skapa ökade förutsättningar att stärka äldreomsorgen. I de fall medlen inte har använts till äldreomsorgen ska de återbetalas (bet. 2020/21:SoU28 s. 9).

Den 3 mars 2021 biföll riksdagen socialutskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2020/21:210, prot. 2020/21:87).

Nationell samordnare för kompetensförsörjning inom vård och omsorg om äldre

Regeringen tillsatte hösten 2019 en särskild utredare, en nationell samordnare, för att stödja kommunerna i deras arbete med att skapa förutsättningar för en hållbar kompetensförsörjning inom den kommunalt finansierade vården och omsorgen om äldre (dir. 2019:77). Samordnaren ska bl.a. initiera förändringsarbete i kommunalt finansierade verksamheter inom vård och omsorg i syfte att göra det möjligt att behålla och rekrytera personal, såväl kvinnor som män, föreslå och förmedla goda exempel på ändamålsenliga och kostnadseffektiva välfärdstekniska lösningar samt bidra till forum för erfarenhetsutbyte mellan kommuner för en god arbetsmiljö. Uppdraget ska redovisas senast den 15 juni 2021.

Stärkt kompetens i vård och omsorg – reglering av undersköterskeyrket

Den 4 mars 2021 beslutade regeringen om lagrådsremissen Stärkt kompetens i vård- och omsorg – reglering av undersköterskeyrket. I lagrådsremissen föreslås bl.a. att endast den som har ett bevis om rätt att använda yrkestiteln undersköterska ska få använda titeln i yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område och i verksamhet enligt socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Den som saknar ett sådant bevis ska inte heller få använda en titel som kan förväxlas med yrkestiteln undersköterska. Grunden för att få en skyddad yrkestitel kommer att vara det nya utbildningsinnehållet i gymnasieskolans vård- och omsorgsprogram. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2023.

Av regeringens förteckning över propositioner som är avsedda att lämnas från mitten av januari 2021 och under återstoden av riksmötet (daterad den 12 januari 2021) framgår att regeringen planerar att lämna propositionen Stärkt kompetens i vård och omsorg – reglering av undersköterskeyrket till riksdagen den 23 mars 2021.

Socialutskottets ställningstagande

Äldre som bor i särskilda boenden eller har hemtjänst har drabbats särskilt hårt under den pågående covid-19-pandemin. I Coronakommissionens första delredovisning Äldreomsorgen under pandemin (SOU 2020:80) görs bl.a. bedömningen att äldreomsorgen har strukturella och sedan länge välkända problem som måste åtgärdas. Kommissionen pekar på ett behov av högre

bemannning, ökad kompetens och rimliga arbetsförhållanden inom äldreomsorgen. Socialutskottet delar Coronakommissionens bedömning. Kommissionens delbetänkande bereds inom Regeringskansliet.

Socialutskottet anser att äldreomsorgen långsiktigt behöver förstärkas med ett tydligare lagstadgat uppdrag och innehåll. Utskottet välkomnar därför att regeringen i december 2020 tillsatte en särskild utredare med uppdrag att föreslå en äldreomsorgslag (dir. 2020:142). Målet med utredningen är att få till stånd långsiktiga förutsättningar för äldreomsorgen, tydliggöra äldreomsorgens uppdrag och innehåll samt säkerställa tillgången till god hälso- och sjukvård och medicinsk kompetens inom äldreomsorgen. Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2022. Utskottet noterar vidare att den nationella samordnaren för kompetensförsörjning inom vård och omsorg om äldre (dir. 2019:77) ska redovisa sitt uppdrag den 15 juni 2021 samt att regeringen planerar att lämna propositionen Stärkt kompetens i vård och omsorg – reglering av undersköterskeyrket till riksdagen den 23 mars 2021.

I december 2020 biföll riksdagen det förslag till anslag för stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet som regeringen föreslog i budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 utg.omr. 9, bet. 2020/21:SoU1, rskr. 2020/21:156). Socialutskottet har därefter genom ett utskottsinitiativ föreslagit ett tillkännagivande till regeringen om att den ska göra en uppföljning och utvärdering av ekonomiskt stöd till äldreomsorgen. I de fall medlen inte har använts till äldreomsorgen ska de återbetalas. Riksdagen ställde sig bakom socialutskottets förslag (bet. 2020/21:SoU28, rskr. 2020/21:210).

Socialutskottet anser att Sverige behöver en äldreomsorg med hög kontinuitet och hög kompetens. I det nu aktuella förslaget till utskottsinitiativ lämnas ett antal förslag för att, i väntan på resultatet av pågående arbete, snarast åtgärda de akuta brister som Coronakommissionen påtalat och påbörja arbetet med att avhjälpa de strukturella brister som varit kända under längre tid. Det handlar om att minska antalet timanställda, öka personalkontinuiteten och den medicinska kompetensen inom äldreomsorgen samt förbättra möjligheterna till trygga boenden för äldre. Sammantaget föreslås att anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet inom utgiftsområde 9 tillförs ytterligare 4 322 100 000 kronor. Socialutskottet ser positivt på det föreslagna resurstillskottet samt på förslaget om hur de olika stöden ska fördelas.

Som socialutskottet betonade i det ovan nämnda tillkännagivandet är det av stor vikt att ökade resurstillskott utvärderas och följs upp. Det är mycket viktigt att säkerställa att statliga medel som är avsedda för äldreomsorgen går till den verksamheten. Socialutskottet inser att resurstillskottet för 2021 kommer att kräva en viss planering för att hinna användas på adekvat sätt.

Socialutskottet vill även poängtera vikten av att de statliga satsningar som görs inom äldreomsorgen är långsiktiga och sträcker sig över ett flertal år. Endast genom stora kontinuerliga resurstilldelningar under en längre period kan äldreomsorgen bli trygg för de äldre.

Socialutskottet föreslår att finansutskottet tar ett utskottsinitiativ i enlighet med förslaget i de delar som rör anslaget 4:5 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldreområdet inom utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg.

Stockholm den 23 mars 2021

På socialutskottets vägnar

Acko Ankarberg Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Acko Ankarberg Johansson (KD), Kristina Nilsson (S), Ann-Christin Ahlberg (S), Johan Hultberg (M), Per Ramhorn (SD), Mikael Dahlgvist (S), Sofia Nilsson (C), Karin Rågsjö (V), Carina Ståhl Herrstedt (SD), Dag Larsson (S), Christina Östberg (SD), Nicklas Attefjord (MP), Pia Steensland (KD), Mats Wiking (S), Ulrika Jørgensen (M), Barbro Westerholm (L) och Mats Sander (M).